

Fundusze Europejskie
Wiedza Edukacja Rozwój

**Rzeczpospolita
Polska**

Unia Europejska
Europejski Fundusz Społeczny

Nastolatki w kłopotcie. Zdrowie psychiczne młodzieży.

UNIWERSYTET
WARSZAWSKI

WYDZIAŁ NAUK
EKONOMICZNYCH

dr Karolina Małek

Kontekst rozwojowy

Dorastanie samo w sobie jest trudne.

Przynosi wiele zmian:

- fizycznych
- poznawczych
- emocjonalnych

Dodatkowo dynamicznie zmieniają się sposoby funkcjonowania nastolatków w relacjach – zarówno rówieśniczych, jak i w relacjach z dorosłymi

Podstawowy dylemat rozwojowy wieku dorastania

Odpowiedzi na pytania:

- KIM JESTEM? Jak połączyć z tym to, jakim byłem? I to jakim będę/chcę być?

Nastolatki z doświadczeniem uchodźstwa tracą dodatkowo stabilną rzeczywistość, w której uczestniczyli przed wojną.

Ich dorastanie i wyzwania z nim związane (dynamika zmian) nakłada się na zmiany w rzeczywistości zewnętrznej – gdzie jestem? z kim tu jestem? kto jest wokół mnie? jak wygląda świat wokół mnie? co z tym światem, który był mój? co z tym, kim byłem wtedy, w tamtym świecie?

Kryzysy się nakładają

Za nami pandemia.

Konsekwencje dwóch lat trwania pandemii mają ogromne znaczenie dla funkcjonowania dzieci na wielu poziomach:

- **behawioralnym** (zachowania). Przykład np. wykształcenie nawyków:
Ponieważ nie mogę nic innego robić, w sytuacji nudy sięgam po telefon
- **emocjonalnym**
Wokół mnie jest dużo lęku, smutku. Mój kontakt z innymi (dalszą rodziną, rówieśnikami) nie jest taki częsty i wesoły jak wcześniej.
- **rozwojowym**
W związku z pandemią możliwe wtedy aktywności nie zawsze w pełni odpowiadały moim potrzebom rozwojowym.

Na kryzys pandemiczny nakładają się także konsekwencje kryzysu wojennego.

Co wiemy o zdrowiu psychicznym polskich nastolatków po COVID-19

W trakcie pandemii:

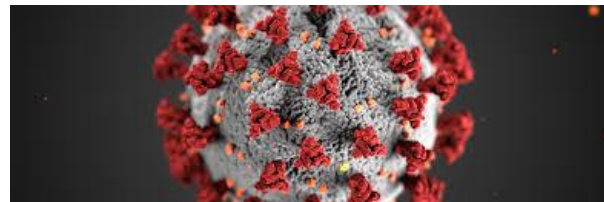
Około 1/3 młodych ludzi w wieku 13–17 lat negatywnie oceniła swoje zadowolenie z życia, a prawie 31% przyznało, że ich samopoczucie się pogorszyło.

W polskich badaniach rzeczywiście wykazano dosyć częste występowanie nastroju depresyjnego. W czasie zamknięcia szkół na wysoki jego ogólny poziom skarżyło się 23% dziewczyn i 8% chłopców. Ponadto dziewczyny częściej niż chłopcy deklarowały, że cały czas doświadczają smutku, uczucia samotności i przygnębienia lub chęci płaczu. Najwięcej osób odczuwających obniżony nastrój było wśród uczniów liceów.

Znaczne odsetki młodych ludzi odczuwały bardzo często (więcej niż kilkanaście razy) bóle głowy (16%) lub brzucha (9%). Więcej niż co piąty badany doświadczał również często trudności w zasypianiu, a co trzeci – braku energii.

Chociaż 23% młodych ludzi zaczęło po zamknięciu placówek edukacyjnych poświęcać więcej czasu na uprawianie sportu, to takich, którzy ten czas ograniczyli, było aż 46%. Jeszcze wyraźniej widać to w przypadku przesiadywania do późna w nocy. Tu analogiczne odsetki wynoszą 8% i 43%.

(Pyżalski 2021)

Kontakty z innymi

To relacje okazały się tym, za czym badani najbardziej tęsknili w czasie edukacji zdalnej. Badani wskazywali głównie na tęsknotę do kolegów i koleżanek (Stunża, 2020).

Warto zauważyć, że chociaż nadmierne korzystanie z urządzeń ekranowych może stanowić zagrożenie dla zdrowia psychicznego i fizycznego, to jednak dzięki tym urządzeniom oraz komunikacji zapośredniczonej młodzi ludzie mogą utrzymać istotne dla rozwoju i zdrowia psychicznego relacje, (zarówno podczas pandemii, jak i w sytuacji rozłąki spowodowanej wojną).

Wojna w UA

Z badań wiemy, że nastolatki z doświadczeniami traum wojennym (badano mieszkańców Doniecka) częściej niż inni mierzą się z :

- Objawami lękowymi
- PTSD
- Depresją

Nie oznacza to jednak, że:

- wszystkie dzieci z podobnymi doświadczeniami będą miały podobne problemy
- dzieci bez tego rodzaju doświadczeń na pewno nie będą mierzyć się z podobnymi trudnościami

Zdrowie psychiczne jest skomplikowanym, wieloaspektowym obszarem funkcjonowania człowieka. Jednocześnie kluczowym elementem dobrostanu.

Kiedy się niepokoić?

Kiedy smutek, “dół”, staje się depresją?

Kiedy lęk staje się fobią?

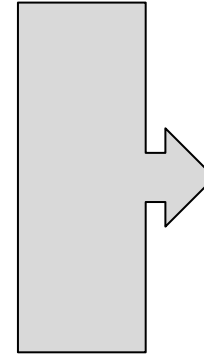
Kiedy zachowanie “dziwne”, niezwykle przestaje być tylko ekstrawaganckie a staje się objawem?

Norma? Nie - norma?

- Dziwaczność zachowania
- Uporczywość zachowania
- Odbieganie od norm społecznych
- Subiektywne cierpienie
- Niepełnosprawność psychiczna (wpływ na funkcjonowanie)

Diagnoza kliniczna
na podstawie narzędzi:
Specjalistycznych
Rzetelnych
Trafnych
Wystandaryzowanych

Diagnozę zaburzeń psychicznych stawia PSYCHIATRA!

Depresja młodzieńcza

Utrzymujące się:

- Uczucia: lęk, smutek, rozpacz, przygnębienie, poczucie braku sensu życia, apatia, złość, gniew
- Zachowania: problemy z koncentracją uwagi, pamięcią, z podejmowaniem decyzji, wycofanie, niechęć do podejmowania działań, spowolnienie lub pobudzenie ruchowe
- Ciało: obniżenie poziomu energii, zaburzenia snu (za dużo lub bezsenność) zmniejszony lub zwiększony apetyt, bóle głowy, brzucha
- Myśli: dotyczące przeszłości, brak sensu życia, krytycyzm wobec siebie, niska samoocena, poczucie winy, brak nadziei.

Obraz kliniczny

- Przy zaburzeniach depresyjnych dość często występują zachowania autoagresywne, myśli rezygnacyjne oraz myśli i próby samobójcze.
- Depresja to choroba ciężka i przewlekła, mająca tendencje do nawrotów. Sama nie ustąpi.
- Wymaga indywidualnie dobranej, długotrwałej (co najmniej 6-miesięcznej) i systematycznie prowadzonej terapii farmakologicznej. Poprawę można zauważyć dopiero po około 4 tygodniach.
- Bardzo ważne jest wspomoczenie farmakoterapii dodatkowymi działaniami, współpracą z bliskimi i psychoterapią.

Depresja młodzieńcza może mieć różne odstony

Zachowania ryzykowne, agresywne, widoczna drażliwość, gniew mogą być również obecne w zachowaniu nastolatków doświadczających depresji.

Można o nich myśleć, jako o obronie przez wewnętrzną pustką lub dojmującym smutkiem.

Co robić?

- Nazywaj emocje nastolatka
- Akceptuj je (nie kwestionuj, nie podważaj)
- Reaguj, nazywaj fakty.
- Szukaj wsparcia i pomocy. Dla nastolatka i siebie

~~“Nie masz się co smucić, inni mają gorzej; weź się w garść; zobacz jest tak pięknie, mogłabys się cieszyć; idź, zrób coś to poczujesz się lepiej”~~

Widzę, że Ci smutno. Jestem obok. Jestem, jeśli potrzebujesz porozmawiać.

Widzę, że od jakiegoś czasu jest Ci ciężko. Chcę się o Ciebie troszczyć. Opowiedz mi o tym.

Lęk

- Fobie (boję się specyficznego rzeczy), w tym
  - Lęk społeczny (boję się być w kontakcie z innymi)**
- Uogólnione zaburzenie lękowe (boję się właściwie cały czas, o wszystko się martwię)

Ważny jest kontekst!

Na ile lęk jest adekwatny? Może to jest właściwa reakcja (np. na zmianę otoczenia)? Na ile jest to pokłosie przeszłych doświadczeń?

Lęk społeczny czy niesmiałość

Lęk społeczny

Przeżywany ogromny stres w sytuacjach społecznych. Brak odczuwanej przyjemności z kontaktów społecznych. Podejmowanie działań ograniczających sytuacje, gdzie kontakt z innymi będzie możliwy/konieczny.

Co przeżywa osoba doświadczająca lęku społecznego?

- nadmierny strach, niepokój, lęk, pojawiający się w sytuacjach społecznych, np: interakcje z innymi uczestnikami spotkań, rozmowy z innymi ludźmi (w gronie osób); wykonywanie określonych czynności w obecności innych osób (np. spożywanie posiłku); występowanie publicznie, wygłaszanie przemówień;
- obawę przed negatywną oceną otoczenia, krytyką, ośmieszeniem, zawstydzeniem lub odrzuceniem;
- Odczuwanie dolegliwości natury somatycznej (fizycznej) w tym m.in.: przyspieszona akcja serca, kołatanie serca; przyspieszony oddech, duszności; drżenie rąk (mięśni); rumienienie się, pocenie; problemy z wysłowieniem się; nudności; szum w uszach.

Co robić?

- Nazywaj emocje nastolatka
- Akceptuj je (nie kwestionuj, nie podważaj)
- Reaguj, nazywaj fakty.
- Szukaj wsparcia i pomocy. Dla nastolatka i siebie

~~“Nie masz się co bać, inni mają gorzej; weź się w garść; zobacz jaka to miła grupa, mogłabyś się zaangażować; idź, zrób coś z innymi to poczujesz się lepiej”~~

Widzę, że Ci trudno i się boisz. Jestem obok. Jestem, jeśli potrzebujesz porozmawiać.

Widzę, że od jakiegoś czasu jest Ci ciężko. Chcę się o Ciebie troszczyć. Opowiedz mi o tym.

Uzależnienia behawioralne (np. telefon)

Dzieci i młodzież rozwijają się i mają swoje potrzeby, w związku z tym cała masa aktywności przeniosła się do online'u. To było funkcjonalne. Dalej jest to funkcjonalne, jeśli służy np. utrzymywaniu kontaktu z osobami bliskimi, będącymi daleko.

Kiedy przestaje być funkcjonalne?

- 1) Zaabsorbowanie – oznacza, że dane zachowanie zaczyna dominować nad pozostałymi i staje się najważniejszą aktywnością
- 2) Modyfikacja nastroju – odnosi się do efektu, jaki przynosi dane zachowanie (najczęściej stanowi przejaw mechanizmów radzenia sobie, np. z problemami)
- 3) Tolerancja – odnosi się do rosnącego zapotrzebowania na dane zachowanie w celu uzyskania podobnego poziomu gratyfikacji (modyfikacja nastroju) – wskaźnikiem rosnącego zapotrzebowania może być wydłużanie się czasu poszczególnych epizodów zachowania lub wzrost ich częstotliwości
- 4) Symptomy odstawienne – symptomy psychiczne lub fizyczne w przypadku utrudnienia lub uniemożliwienia wykonania pożądanego zachowania

Konflikt (na trzech poziomach):

- pomiędzy osobą a jej najbliższym otoczeniem, rodziną, przyjaciółmi (konflikt interpersonalny)
- pomiędzy osobą a jej innymi aktywnościami, pracą, nauką
- konflikt intrapsychiczny/intrapersonalny – przeżywanie negatywnych emocji na skutek angażowania się w dane zachowania

6) Nawrót – opisuje tendencję do powracania do tych samych czy podobnych wzorców danego zachowania po okresach całkowitej lub częściowej abstynencji

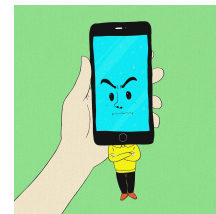

Co zamiast?

Jakie potrzeby zaspokaja telefon?

Dodatkowo:

Zrozumiałe jest, że dla osób, które mierzą się z trudnościami w tym obszarze, komunikacja online jest dużo bardziej komfortowa, chociażby z uwagi na mniejsze ryzyko konfrontacji z drugą osobą. W obliczu lęku przed krytyką, odrzuceniem czy ośmieszeniem, możliwość zachowania anonimowości stwarza przestrzeń do wyrażania siebie i wypowiadania własnego zdania, czyniąc tym samym wirtualną przestrzeń niezwykle bezpiecznym miejscem dla nastolatka, który np. czuje, że nie może pozwolić sobie na to w domu lub wśród rówieśników.

Co robić?

Proces budowania zmiany polega na kreowaniu i negocjowaniu razem z dzieckiem wizji preferowanej przyszłości poprzez jak najdokładniejsze opisywanie jej elementów i zmian, jakie będą wówczas obecne.

Zmiana obejmuje najczęściej nie tylko zachowania dziecka:

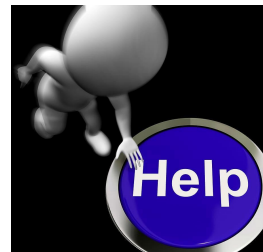
Trudno, żeby dziecko spędzało czas wolny inaczej niż przed ekranem, jeśli jedynie co widzi, to rodzice pracujący zdalnie całymi dniami na komputerze, a po pracy scrollujący facebooka, rozmawiający z przyjaciółmi przez kamerkę lub oglądający seriale na Netflixie. Bardzo istotne jest zaangażowanie **całej rodziny w budowanie rozwiązań**.

Co można zrobić?

1. Usytuowanie komputera w miejscu uniemożliwiającym izolowanie się
2. Korzystanie z komputera w obecności innych osób
3. Zmiana pór korzystania; robienie przerw
4. Odnotowywanie czasu spędzanego przy komputerze i aktywności
5. Nieużywanie pseudonimów
6. **Rozmowa** o problemie z bliskimi
7. Aktywność fizyczna
8. Stopniowe wydłużanie przerw
9. Kontrolowanie myśli dotyczących komputera
10. Techniki relaksacyjne

Gdzie/jak szukać pomocy?

1. Psycholog

Po studiach psychologicznych. Może wstępnie rozpoznać na czym polega trudność i skierować dalej. Ma kompetencje do prowadzenia pogłębionej rozmowy, wsparcia i psychoedukacji. Może mieć różne specjalizacje: psycholog szkolny, psycholog diagnosta, psycholog dziecięcy.

2. Psychiatra

Lekarz. Ukończone studia medyczne i specjalizacja z psychiatrii. Stawia diagnozy psychiatryczne i przepisuje leki.

3. Psychoterapeuta

Najczęściej psycholog (choć w Polsce nie tylko). Ma ukończone szkolenie psychoterapeutyczne i kompetencje do prowadzenia terapii. Prowadzi psychoterapię korzystając z superwizji,

Pierwszy kontakt

- Psycholog szkolny
- Psycholog w Poradni Psychologiczno - Pedagogicznej
- Poradnie specjalistyczne dla młodzieży

Przykładowo Warszawa/Mazowieckie: MOP (Młodzieżowy Ośrodek Psychoterapii <https://mop-poradnia.pl/>), EZRA

(<https://ezrauksw.pl/poradnie/>), Psychoklinika

(<https://edukacja.um.warszawa.pl/-/bezplatna-pomoc-psychologiczna-dla-dzieci-i-mlodziezy>)

Jak dbać o zdrowie psychiczne dzieci (i swoje) i jak je wspierać?

Rezyliencja- czyli jak się “nie dać”.

Jak wychodzić obronną ręką z trudnych sytuacji.

Aby budować rezyliencję, dzieci potrzebują wsparcia zaufanych dorosłych.

1. Rozpoznanie okoliczności (stres)
2. Otoczenie społeczne
3. Samoocena
4. Emocje
5. Rozwiązywanie problemów

Program FDDS

Link (po polsku): <https://www.augeo.nl/en/polish-course>

Materiały po ukraińsku:

<https://edukacja.fdds.pl/course/view.php?id=431>

Dziękuję